

КОГНІТИВНІ КОМПОНЕНТИ ІМЕНІ КОРИСТУВАЧА МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Шевченко М.Ю.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті розглянуто поняття «концепт» та його когнітивні компоненти в імені користувача мережі Інтернет. Виділено основні концептосфери та конкретні концепти імен учасників Інтернет-спілкування. Автор формує свій погляд на явище концепту і ставить за мету репрезентацію когнітивних складових концепту. Не менш важливим є аналіз механізмів сприйняття і відтворення концептуальних складових за допомогою відповідних когнітивних моделей сприйняття і відтворення дійсності. Автором виділено основні концептосфери в масиві найменувань в мережі Інтернет.

Ключові слова: інтернет, комунікація, концепт, концептуалізація, когнітивна складова.

Сучасні лінгвістичні концепції характеризуються спробами виявити універсальний характер мови, яка здійснює зв'язок між людиною і позамовною дійсністю. Мова є засобом концептуалізації цієї реальності, створюючи мовленнєву картину світу [7, с. 20].

Постановка проблеми. Проблема, що розкривається статті – репрезентація концепту імені користувача мережі Інтернет, когнітивних складових концепту.

Мета статті. Ми формуємо свій погляд на явище концепту і ставимо за мету репрезентацію когнітивних складових концепту (оскільки в процесі концептуалізації дійсності беруть участь когнітивні структури, що становлять механізм складання концепту – ідеї), а також виявлення механізмів сприйняття і відтворення концептуальних складових за допомогою відповідних когнітивних моделей сприйняття і відтворення дійсності і виділення основних концептосфер в масиві найменувань в мережі Інтернет. І, нарешті, нашим завданням також є ілюстрація конкретних концептів учасників Інтернет-спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін концепт став активно вживатися в лінгвістиці з початку 90-х років XX століття. Вивченню концепту присвячені роботи Ю. С. Степанова [9], А. Вежбицької [13], Дж. Лакоффа [6], Г. Г. Слишкін [7-8], В. І. Карасика [3] і багатьох інших вчених.

Як відзначають С. Г. Воркачев, Г. В. Кусов, «концепт включає в себе, крім предметної віднесеності, всю комунікативно значиму інформацію», а саме: парадигматичні, синтагматичні та словотвірні зв'язки, прагматичну інформацію і «когнітивну пам'ять слова» – смислові характеристики мовленнєвого знаку, пов'язані з системою духовних цінностей носіїв мови. На сьогодні, термін концепт знаходить широке застосування в різних областях лінгвістичної науки, зокрема, він увійшов в понятійний апарат когнітивістики, семантики, лінгвокультурології. Звернення до когнітивних, психолінгвістичних наук в спробі виявити справжню природу такого мовного феномену, як ІК, і концепту, що репрезентується в ньому, обумовлено тим, що когнітивна теорія ґрунтується, крім мислення (свідомого його елемента), ще й на чуттєвому досвіді (тісно переплітається зі сферою уяви, емоцій, підсвідомого елемента мислення). Носій ІК втілює в своєму імені певну інформацію, часто ІК «емоційний» навіть зовні.

Виклад основного матеріалу. Концепт – одне з основних понять когнітивної лінгвісти-

ки, яке лежить в сфері мислення – оперування абстрактними символами і відноситься до символів, що співвідносяться із зовнішнім світом – тобто внутрішнім репрезентаціям індивіда зовнішньої реальності [8, с. 126]. Іншими словами, з урахуванням концепту лежить ідея і чуттєвий досвід індивіда.

Хронологічно, досліджуючи концепт, наука, рухаючись то в бік форми, то в бік змісту, звернулася до семантичної структури явища, відмовившись від власне структурного підходу. Багато було зроблено Празьким лінгвістичним гуртком (60-і рр.), який працював у сфері номінації. На теорію номінації надалі спираються когнітивні дослідження Дж. Лакоффа, А. Вежбицької та інших [6; 13], які внесли значний вклад в заснування і розвиток когнітивної науки, де основними поняттями стають категорії базового рівня – прототип, фрейм, модуль, гештальт, ідеалізована когнітивна модель (її типи) і концепт.

Одне з перших визначень концепту належить А. Вежбицькій: Концепт – це об'єкт зі світу «Ідеальне», який має ім'я і відображає певні культурно зумовлені уявлення людини про світ та дійсність» [13, с. 24]. Найбільш адекватно відображає суть «культурного концепту» визначення Ю. С. Степанова (незважаючи на явну метафоричність): концепт – це свого роду «згусток культури у свідомості людини, у вигляді чого, культура входить в ментальний світ людини, той «пучок» уявлень, понять, знань, асоціацій [9, с. 31]. Не менш важливим, є визначення концепту, запропоноване В. В. Колесовим, згідно з яким, концепт постає в своїх змістовних формах як образ, поняття і символ [4, с. 52].

Як зазначає В. І. Карасик, «концепт включає предметно-образну, понятійну і ціннісну складові» [3, с. 127]. Центральним фактором, що робить концепт значущим, ми вважаємо ціннісну складову. Ступінь значущості визначається ступенем працездатності. Концепт не виникає нізвідки – він спочатку сприймається, засвоюється, «вихоплює» з дійсності, відправляється в пам'ять і зберігається в пам'яті (згадаємо фрейми, картотеку фреймів, що зберігаються в пам'яті), в цей же час концепт заломлюється в особистість, власне індивідуальним досвідом, змінюється, а потім відтворюється опредметнюється, починає жити в мовленнєвому середовищі.

Ми припускаємо, що складові концепту сприймаються і відтворюються за допомогою відповідних когнітивних моделей, а саме – образна складова

є до концептуальною складовою, що відтворюється за допомогою образно-схематичною когнітивної моделі. Це просте засвоєння концептів дійсності за допомогою когнітивних схем, наприклад «добре – погано», «далеко – близько», «тепліший – холодніший» і образів «річка – блакитна стрічка» [3, с. 56]. Це так звана «базова концептуалізація», яка в процесі сприйняття дійсності, використовує прості схеми і образи [6, с. 40]. В. І. Карасик зводить понятійно-зворотній бік концепту до «цілісного узагальненого сліду» в пам'яті, пов'язаному з предметом дійсності [3, с. 127]. Йдеться про сприйняття образів / предметах дійсності – в термінах когнітивних наук говорять про фрейми / сценаріях (предметів і ситуацій) дійсності і про прототипи – категоріях базового рівня.

Процес опису нових життєвих ситуацій відбувається не за рахунок вигадання нового, а відбувається в результаті використання вже існуючих зразків, в тому числі, і словотворчих моделей, в процесі активізації їх за аналогією. Прототипам нового найменування можуть відповідати кілька однотипних структурно-семантичних моделей, де має місце вбудовування аналогічних похідних в словотвірні ряди [2, с. 15].

Співвідносячи поняття «концепт» і «прототип», ми можемо припустити, що ядром кожної концептосфери є прототип – якийсь уявний образ, відомий серед інших членів категорії по його яскравішим, асоціативним ознакам. Саме ці більш яскраві, асоціативні ознаки в першу чергу сприймаються когнітивним апаратом індивіда.

Ми розглядаємо понятійну і образну сторону концепту як дві сторони, які відповідають за два різних етапи «існування» концепту – етап сприйняття і етап відтворення. На етапі відтворення найважливішою можна вважати понятійну сторону концепту, як припускає вже наявність будь-яких знань, уявлень, образів. І на етапі сприйняття більше значення має образна складова концепту, так як гештальтне сприйняття (ми сприймаємо світ цілісно, у взаємозв'язку складових) передбачає сприйняття цілісного образу. Образ – це ще не поняття, це «пучки взаємодіючих ознак» [6, с. 76]. За подібну складову «відповідає» образно-схематична КМ.

Предметна сторона концепту може бути описана за допомогою таких понять, як фрейм і гештальт. Як зазначає, В. І. Карасик, «фрейми – моделі для вимірювання і опису знань, що зберігаються в пам'яті» [3]. Модулі опредметнюють фрейми в мові за допомогою гештальтного (цілісного) сприйняття дійсності. Лінгвістичний гештальт описаний в працях [6]. Ми розглядаємо лінгвістичний гештальт як спосіб співвіднесення

форми і змісту; конкретно лінгвістичний гештальт виражений (може бути виражений), наприклад, стилістичними засобами, граматичними структурами або іншими категоріями мови.

Ми припускаємо, що ті способи співвіднесення значення і форми, які ми спостерігаємо в ИП, а саме – метафора, метонімія, різноманітний перенесення значення (інші приклади гештальтного сприйняття – різноманітні стилістичні способи, такі, як голофразис, повтор, епітет, перифраз, тавтологія, оксюморон) можна і слід називати гештальтного способом або гештальтом; прийти до таких висновків дозволяють роботи Дж. Лакоффа, Ч. Филлмора, Е. Рош. Фрейми ж являють собою безпосередньо дані, поняття, уявлення і т. д., які перетворюються в нове значення шляхом зазначених різних способів. Відзначимо, що фрейм ми розуміємо як набір сутностей, організацію уявлень, структуру даних для представлення стереотипних уявлень [9, с. 234], а гештальт – як спосіб співвіднесення значень з формою. У мові фрейми опредметнюються або знаходять мовленнєву форму в структурі мови, деяких будівельних блоків-модулів (цими блоками-модулями є синтаксичні, лексичні, словотворчі структури). Наведемо приклади найменувань з імпліцированими ідеями, співвіднесені з фреймами. У фреймі *Я хочу...* – три крапки є показником, що задає слот фрейму-кандидата «неприборканість бажань», *Я хочу одружитися* або *Я хочу наречену* – фреймовий слот «шлюб, одруження» (показчик – *одружитися, наречена*). Наведемо приклади найменувань з імпліцированими ідеями, співвіднесені з фреймами. У фреймі *Я хочу...* – три крапки є показником, що задає слот фрейму-кандидата «неприборканість бажань», *Я хочу одружитися* або *Я хочу наречену* – фреймовий слот «шлюб, одруження» (показчик – *одружитися, наречена*).

Висновки. Фрейм як схема типової ситуації клішованого, часто ритуального характеру містить інваріантні параметри ситуації – термінальні (terms) і конкретні реалізації параметра ситуації – слоти (slots).

Нам представляється обов'язковою умовою для розкриття природи концепту звернення до етапу його сприйняття індивідом. Як в процесі відтворення концепту беруть участь когнітивні структури (фрейми прототипів дійсності, опредметнене у мові через модулі та лінгвістичні гештальти), так і в сприйнятті концептів беруть участь когнітивні структури – якісь когнітивні моделі сприйняття дійсності. Це так звані ідеалізовані когнітивні моделі (за термінологією Дж. Лакоффа), або ІКМ.

Список літератури:

1. Барабуля А. М. / Контекстуально-фреймова база реалізації конотації // Поліетичне середовище: культура, політика, освіта. Наук. зап. Луганського нац. пед. університету. А. М. Барабуля. – Вип. 5. – Т. 2. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – С. 11-18.
2. Демьянков В. З. Теория прототипов в семантике и прагматике языка // Структуры представления знаний в языке / Отв. ред. Кубрякова Е. С. / В. З. Демьянков. – М.: ИНИОН РАН, 1994. – С. 32-86.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Колесов В. В. Ментальная характеристика слова в лексикологических трудах В. В. Виноградова / В. В. Колесов // Вестник МГУ. – Сер. 9. – Филология. – 1995. – № 3. – С. 48-68.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. // Под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Фил. фак: МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 468 с.

6. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи. Что категории языка говорят нам о мышлении / Дж. Лакофф. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 876 с.
7. Слышкин Г. Г. Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса) // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс / Г. Г. Слышкин – Волгоград: Перемена, 2000. – 341 с.
8. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М.: Academia, 2000. – 128 с.
9. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
10. Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип. Лингвистическая и экстралингвистическая семантика / Р. М. Фрумкина – М.: Наука, 1992. – С. 31.
11. Fillmore C. J. Frame semantics // Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL / C. J. Fillmore – 1981. Seoul, 1982. – P. 111-137.
12. Rosch E. Natural categories // Cognitive psychology / E. Rosch. 1973. – V. 4. – P. 328-350.
13. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka – Berlin, N. Y. Mouton de Gruyter, 1991. – 389 p.

Шевченко М.Ю.

Донбасский государственный педагогический университет

КОГНИТИВНІ КОМПОНЕНТИ ІМЕНІ ПОЛЬЗОВАТЕЛЯ СЕТИ ІНТЕРНЕТ

Аннотація

В статті розглянуто поняття «концепт» і його когнітивні компоненти в імені користувача мережі Інтернет. Виділені основні концептосфери і конкретні концепти імен учасників Інтернет-общення. Автор формує свій погляд на явище концепта і ставить метою репрезентацію когнітивних складових концепта. Не менш важливим є аналіз механізмів сприйняття і вироблення концептуальних складових з допомогою відповідних когнітивних моделей сприйняття і вироблення дійсності. Автором виділені основні концептосфери в масиві найменувань в мережі Інтернет.

Ключові слова: інтернет, комунікація, концепт, концептуалізація, когнітивна складова.

Shevchenko M.Yu.

Donbas State Teachers Training University

THE COGNITIVE ASPECTS OF THE INTERNET USER'S NAME

Summary

The article deals with the notion of «concept» and cognitive conceptual components in the Internet users' names; the basis conceptual spheres and concrete concepts created by the Internet users in the process of communication have been identified. The author forms his view on the phenomenon of the concept and aims to represent the cognitive components of the concept. Equally important is the analysis of the mechanisms of perception and reproduction of conceptual components with the help of appropriate cognitive models of perception and reproduction of reality. The author singled out the main conceptospheres of the Internet user's name.

Keywords: internet, communication, concept, conceptualization, cognitive unit.